

FESTIVAL TORROELLA DE MONTGRÍ 2015

Del 2 al 20 d'agost | www.festivaldetorroella.cat

DIJOUS, 20 d'agost de 2015

22h - Auditori Espai Ter

HESPÈRION XXI

ARAM MOVSISYAN, cant

JORDI SAVALL, rabec, viella, viola d'arc i direcció

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

JOVENTUTS MUSICALS
DE TORROELLA DE MONTGRÍ

L'ESPERIT D'ARMÈNIA

La memòria viva de l'orient cristià més antic

Músiques de la memòria

Anònims

Azat astvatsn i Ter kedzo (Oda a la llibertat i súplica per als armenis)

Tradicional

Cant i Dansa

Sayat Nova (1712-1795)

Dun en glkhen (Súplica al rei abans de l'exili)

Tradicional, recollida per Komitas (1869-1935)

Hov arek (Cant rústic: lament)

Improvisació (duduk)

Sayat Nova

Kani vur djan im (Cant d'amor)

T. Txukhadjian (1837-1898)

O'h intsh anush (Cant d'exili)

Barde Djivan (1846-1909)

Ov siroun, siroun (Cant de doble lectura on la dona estimada i la pàtria es confonen)

Improvisació (duduk)

Tradicional, recollida per Komitas

Al aylukhs (Ronda rústica: diàleg amorós)

Cançons de nocés

Tradicional

Vorp Ani karaki vera (Lamentació per a la ciutat d'Ani)

Taksim i Dansa

Tradicional, recollida per Komitas

Alagyeaz & Khnki tsar (Cants rústics)

Gusan Ashot (1907-1989)

Lament: en sarer

Gabriel Yeranian (1827-1862)

Hayastan yerkir (Oda a la pàtria)

Tradicional, recollida per Komitas

Garun a (Cant rústic)

T. Txukhadjian

Menk kadj tohmi (Cant de lluita)

INTÈRPRETS

Músics d'Armènia: Aram Movsisyan, cant; Georgi Minassyan, duduk; Haïg Sarikouyoumdjian, duduk;
Gaguik Mouradian, kamantxa; Aleksandr Sahakyan, llaüt

HESPÈRION XXI: Dani Espasa, orgue; Pedro Estevan, percussió

Jordi Savall, rabec, viella, viola d'arc i direcció

L'Esperit d'Armènia

Avui escric aquestes paraules des d'Istanbul, just abans de preparar l'assaig de les músiques del concert *L'Esperit d'Armènia*, que interpretarem amb altres músics armenis i turcs, per recordar les víctimes dels tràgics fets que van començar el 24 d'abril de 1915.

Recordem algunes xifres i fets: uns mesos abans, a finals de 1914, la població armènia, dins de l'Imperi otomà, representava, segons el patriarcat armeni, uns dos milions d'habitants; avui, a Turquia, només queden uns 60.000 armenis. De les 2.500 esglésies i 400 monestirs armenis, només 40 esglésies han sobreviscut, de les quals 34 a Istanbul. Aquesta ciutat, la població de la qual, el 1914, era majoritàriament cristiana, va ser l'únic lloc de Turquia on grecs i armenis van poder-hi continuar vivint. Ben aviat, però, van ser sotmesos a una violència d'Estat devastadora i molts d'ells, juntament amb la majoria dels que vivien arreu del país, van ser deportats, massacrats, torturats, degollats i penjats, a l'ombra d'un conflicte major; i van esdevenir les víctimes del primer genocidi del segle XX.

Commemorar avui aquest centenari no significa només tenir un record d'aquests fets i per a aquestes víctimes. Ens revela també moltes coses que concerneixen els vivents i posa una llum molt crua sobre la civilització moderna i sobre alguns dels seus grans fracassos: no solament no s'ha fet justícia a les víctimes, sinó que, a més a més, s'ha tolerat un segle de denegació del crim per part de Turquia; al mateix temps que hem acceptat la indiferència dels observadors. Si l'oblit i la denegació perduren, serà com si tornessin a deixar morir una segona vegada totes aquelles víctimes.

1915-2015: Malauradament poques coses han canviat... L'hostilitat envers els armenis continua cent anys després i provoca noves devastacions: bloqueig dels acords i la negativa a ratificar els protocols signats el 2009 per a la normalització de les relacions entre Turquia i Armènia; atac del poble armeni de Kessab a Síria; destrucció del memorial de la ciutat siriana de Deir-ez-Zor, l'únic monument dedicat a les víctimes del genocidi (dinamitat el 18 de setembre 2014), etc.

Per sort, però, també hi ha signes positius: un 36% dels turcs de 18 a 26 anys sembla que són favorables a un reconeixement del genocidi armeni. També, després d'uns quants decennis de silenci, sembla que la Turquia moderna comença a retrobar la memòria dels armenis. Això es produeix gràcies al treball d'un grup d'homes i dones coratjosos com Ragip Zarakoulo (defensor dels drets humans i editor) i la seva dona, i sobretot gràcies al periodista turc armeni Hrant Dink, (assassinat davant l'edifici del seu diari el 2007) que, amb paraules simples, va cridar l'atenció de la població turca sobre la qüestió armènia: «Hi havia un poble anomenat els Armenis que vivia en aquestes terres, i ja no és aquí. Què li va passar?» Cal continuar aquestes tasques a favor d'una presa de consciència millor i definitiva sobre aquesta qüestió per tal d'arribar a «un reconeixement alliberador de la història del genocidi armeni».

Nosaltres els recordarem amb la seva música, atès que la música actua com un veritable bàlsam, ja sigui sensual com espiritual, i perquè toca l'ànima dels homes i sap curar totes les seves ferides i dolors. Grans músics armenis com Tigran Txukhadjian (1837-1898) i el cèlebre Komitas (1869-1935), que sistemàticament i de manera escrupolosa va recollir, publicar i salvar moltes cançons i melodies armènies anònimes del patrimoni antic, seran interpretats amb tota la bellesa i l'emoció de la música armènia. Convençuts que sense emoció no hi ha memòria, sense memòria no hi ha justícia, sense justícia no hi ha civilització, i sense civilització els éssers humans no tenim futur.

Jordi Savall

Istanbul, 22 d'abril de 2015

L'ESPERIT D'ARMÈNIA

Cant i dansa

Cançó tradicional seguida d'una dansa de jove casada (instrumental)

Naré se'n va per les muntanyes,
s'ha desfet el pentinat i trepitja la terra amb força.
Ah! Naré, Naré, el meu cor està en flames.
Aquesta noia que estimo, quina noia sagrada!

Patiment i alegria, sospirs i amor barrejats,
en la seva mà, la rosa és un englantiner silvestre.
Feia tres dies que no veia la meva ben estimada
i em semblava que havien passat set anys!

Hov Arek

Tradicional, recollida per Komitas (1869-1935)

Cançó rural: plany

Endueu-vos la meva pena ardent, vents de les muntanyes,
alleugeu la meva pena!
– Però les muntanyes no alleugen gens,
no calmen la meva pena.

Núvols, núvols, escampeu la vostra frescor,
vesseu pluges torrencials, inundeu-ho tot,
sepul-teu sota la negra terra
el sol de l'ànima del dolent.

Frescor! Frescor! Núvols estimats,
alleugeu la meva pena.
– Però els núvols no alleugen gens,
no calmen la meva pena.

Muntanyes, valls, prats i torrents,
fonts que ragen poquet a poquet,
no m'abandoneu, escolteu-me,
sigueu testimonis dels precés del meu cor.

Kani vur djan im (Mentre jo visqui)

Sayat Nova (1712-1795)

Cant d'amor

Mentre jo visqui, el meu ésser et pertanyerà; què en faria sinó?
Si vesso plors, si sospiro profundament, ben estimada meva, és perquè carrego la teva pena.

Has dit «sóc una gasela»: deixa que et segueixi en la teva cursa. Vull estar al teu aguait, estimada meva.
Entra amb gràcia al jardí, ben estimada meva; amb el meu saz, cantaré el teu elogi i el meu prec.

Cabells com flors, llavis com fruites: és l'hora de l'èxtasi.
Vine, correm pels camps fins a la riba: és l'hora de les gaseles.
Del rossinyol a la rosa, de la rosa al bosquet: és l'hora de passejar.
Entra amb gràcia al jardí, ben estimada meva; amb el meu saz, cantaré el teu elogi i el meu prec.

Et vesteixes de seda coberta de brodats d'or: cintura de xiprer, branca fina i dreçada.
Aquesta copa a la teva mà, omple-la per mi: aquesta proximitat em mata.
Només has d'aparèixer al jardí perquè el teu Sayat-Nova quedi fet a bocins.
Entra amb gràcia al jardí, ben estimada meva; amb el meu saz, cantaré el teu elogi i el meu prec.

Ov Siroun, Siroun (Oh tu, la meva estimada)

Barde Djivan (1846-1909)

Cant de doble lectura on la dona estimada i la pàtria es confonen

Oh tu, la meva estimada, flor de l'Edèn, violeta crescuda a la terra dels ancestres,
d'ànima infinita i bellesa perfecta.
De tot cor jo et desitjo que visquis sense traves, lliure i independent.
Davant el modest cantant Djivani i la seva derrota, no t'immotis per res, tu, en el teu triomf.

Al aylukhs (El meu mocador vermell)

Tradicional, recollida per Komitas

Ronda rústica: diàleg amorós

El meu mocador vermell s'ha perdut davant casa teva,
una ferida en carn viva crema al meu cor.
És una mala passada que el destí m'ha jugat.
Bell jove, dóna'm el meu mocador.

No he trobat pas el teu mocador,
t'ho juro, Déu n'és testimoni.
Qui l'hagi trobat, que te'l porti i te'l lliuri.
Bella jove, el teu mocador vermell.

És el meu estimat qui me'l va regalar, aquest mocador
de seda vermella, amb tot de brodats al voltant,
i hi havia gravat el meu retrat.
Bell jove, dóna'm el meu mocador.

Amb el meu ardor juvenil he corregut muntanyes avall,
però no he trobat cap remei per al meu cor adolorit;
ànima meva, és el teu amor.
Deixa-me'l doncs, el teu mocador vermell.

Ah! Què diré a la meva madrastra,
què explicaré al meu estimat pare!
Avisaran el meu germà, el ros.
Jove, jove, dóna'm el meu mocador!

Noia bruna, vesteix-te de blanc,
posa el teu mocador vermell al voltant de la meva ferida.
Para de torturar-me, sóc esclau del teu amor.
Jove de foc, té, aquí tens el teu mocador.

Vorp Ani karaki vera

Tradicional

Lamentació per a la ciutat d'Ani

Aquell que et torna a veure cau en l'aflicció, Ani,
a la vista de la malastruga que pateixes, Ani,
que ja mai més els vils no se t'apropin!
La teva fortuna definitivament renega de tu, Ani.

Els teus palaus esfondrats, ara confosos amb la terra,
exigeixen una reparació – però ja no disposes de mitjans.
Els teus monestirs destruïts ja no tenen oficients.
La teva esplendor, en què s'ha transformat?

Alagyeaz i Khnki Tsar

Tradicional, recollida per Komitas

Dues cançons rurals de tema lleuger, tradicionalment tocades en forma de petita suite

El mont Alagyeaz

El mont Alagyeaz s'ha cobert de núvols,
vai lelelé, lelé vai lelelelé.

El meu germà ha ensellat el seu cavall,
oh mare estimada, oh mare meva...

El meu germà ha ensellat el seu cavall,
vai lelelé, lelé vai lelelelé.

Ha passat davant la porta de la seva estimada,
oh mare estimada, oh mare meva...

La pluja l'ha xopat.

El sol l'ha assecat.

I heu-lo aquí, fresc com una rosa.

Romaní

A la nostra porta, un romaní.

Oh estimada, oh rosa meva!

A la vostra porta, un romaní.

Oh estimada, oh rosa meva!

El romaní ha fet baies.

Oh estimada, oh rosa meva!

Estimada meva, petitona meva.

A la nostra porta, un romaní.

El rossinyol de plomes nacrades s'hi ha posat,
que vagi i vingui, que es gronxi
per bressar la bella estimada.

A la nostra porta, un romaní.

El rossinyol de plomes de corall s'hi ha posat,
que vagi i vingui, xiulant les seves tonades,
i prengui la dolça bella sota la seva ala.

A la nostra porta, un romaní.

El rossinyol de plomes daurades s'hi ha posat,
que faci preparar la poma roja
i enviar la flor vermella.

Hayastan yerkir

Gabriel Yeranian (1827-862)

Oda a la pàtria

Armènia, terra del paradís,
bressol de l'espècie humana
i, per a mi, terra natal.

Armènia, Armènia, Armènia.

Que el teu nom tan preciós per al meu cor
m'exhorti al coratge i m'inspiri.

Ple de desig, és en tu que espero,
en tu reposa tota la meva esperança.

Armènia, Armènia, Armènia.

Armènia de nom benefactor,
és en tu on l'arca de Noè trobà repòs,
gràcies a tu, per tu visqué Noè.

Armènia, terra natal d'herois
i escenari de llurs gestes,
els teus zèfirs bufen suaument.

Són ells que m'han refrescat i enfortit,
Haig, Armenak, Aram, Tigran,
Trdat, Smpat, Vartan, Vahan.

Que sempre me'n recordi
i que sempre et veneri.

Armènia, Armènia, Armènia.

Menk kadj tohmi

T. Txukhadjian (1837 – 1898)

Cançó de lluita

Nosaltres som els fills d'un poble fort,
les proves petites no ens afebleixen,
des de la infantesa sabem què és el coratge
i no suportem desfetes de cap mena.

Endavant, doncs, que sonin els cops de tambor de la victòria,
donem una bona lliçó a l'enemic,
que tothom sàpiga que no serem la seva joguina!
Sortirem vencedors i ells se'n recordaran!

Traducció: Gilbert Bofill i Ball

HESPÈRION XXI

Units per una idea comuna –l'estudi i la interpretació de la música antiga a partir de premisses noves i actuals– i fascinats per la immensa riquesa del repertori musical hispànic i europeu anterior al 1800, Jordi Savall, Montserrat Figueras, Lorenzo Alpert i Hopkinson Smith, van fundar l'any 1974 el conjunt Hespèrion XX. Al llarg dels seus quaranta anys d'existència i amb la col·laboració d'intèrprets destacats, s'han rescatat de l'oblit nombroses obres i programes inèdits, cosa que ha contribuït a una important revaloració dels aspectes essencials del repertori medieval, renaixentista i barroc.

Amb el nou mil·lenni, Hespèrion XX continua essent una eina d'investigació en directe i, com a tal, ha afegit al seu nom el número del nou segle. El grup, per tant, serà conegut com a Hespèrion XXI. L'esperit que ha caracteritzat Hespèrion fins a aquests moments, ha estat la manera eclèctica de prendre les seves decisions artístiques: els seus objectius es fonamenten en la recerca d'una síntesi dinàmica entre l'expressió musical, els coneixements estilístics i històrics, i la imaginació creativa a l'hora d'interpretar música antiga al segle XXI.

El repertori d'Hespèrion XXI inclou, entre d'altres, obres del repertori sefardita, romanços castellans, peces del Segle d'Or espanyol i de l'Europa de les Nacions. Alguns dels seus programes de concerts més celebrats han estat les *Cantigas de Santa Maria d'Alfons X el Savi*, la *Diàspora Sefardita*, les músiques de Jerusalem, d'Istanbul, d'Armènia o les *Folias Criollas*. Amb més de 60 CDs publicats, avui dia la formació ofereix concerts per tot el món i és membre habitual dels grans festivals internacionals de música antiga.

Hespèrion XXI va actuar per primer cop al Festival de Torroella en l'edició de 2013.

ARAM MOVSISYAN, cant

Nascut a Erevan, des de ben petit les seves qualitats musicals van ser molt apreciades tant pel seu entorn familiar com escolar, cosa que el va portar a dedicar-se a la música als 13 anys. Aram Movsisyan va començar a formar-se en cant tradicional al Conservatori Nacional de Komitas. Paral·lelament als seus estudis, l'any 2004 va passar a formar part del grup vocal i instrumental de música popular Tatoul Altounian.

Els seus estudis al Conservatori Nacional finalitzen el 2007 amb l'obtenció d'un premi a la categoria de cantant-intèrpret especialitzat en el repertori armeni. El 2012, ha col·laborat amb el *Projet Van* del Centre d'Estudis d'Etnomusicologia de Norayr Kartashyan, un projecte a favor de la recuperació del llegat musical de l'Armènia occidental. Des del 2013 és el solista de Grup Nacional de Música Vocal Tradicional d'Armènia i participa com a solista al concert *L'Esperit d'Armènia*.

Aram Movsisyan debuta al Festival de Torroella

JORDI SAVALL, rabec, viola, viola d'arc i direcció

Jordi Savall és una de les personalitats musicals més polivalents de la seva generació. Fa més de cinquanta anys que redescobreix al món meravelles musicals abandonades en la foscor de la indiferència i de l'oblit. Les seves activitats com a concertista, pedagog, investigador i creador de nous projectes, tant musicals com culturals, el situen entre els principals artífexs del fenomen de revalorització de la música històrica. És fundador, juntament amb Montserrat Figueras, dels grups musicals Hespèrion XXI (1974), La Capella Reial de Catalunya (1987) i Le Concert des Nations (1989).

Amb la seva fonamental participació en la pel·lícula d'Alain Corneau *Tous les Matins du Monde* (Cèsar a la millor banda sonora); la seva intensa activitat concertística (140 concerts a l'any); discogràfica (6 enregistraments anuals) i amb la creació del seu propi segell discogràfic amb Montserrat Figueras (Alia Vox-1998), Jordi Savall demostra que la música antiga no ha de ser necessàriament elitista.

Al llarg de la seva carrera ha enregistrat i editat més de 230 discos de repertoris de música medieval, renaixentista, barroca i del Classicisme, amb una especial atenció al patrimoni musical hispànic i mediterrani, que han estat mereixedors de moltes distincions com Midem Awards, International Classical Music Awards i un Grammy Award.

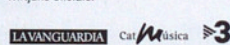
Ha estat mereixedor de les més altes distincions nacionals i internacionals, d'entre les quals cal destacar el títol de Doctor Honoris Causa de les Universitats d'Evora (Portugal), Barcelona (Catalunya), Lovaina (Bèlgica) i Basilea (Suïssa), la insígnia Chevalier de la Légion d'Honneur de la República francesa, el Premi Internacional de Música per a la Pau del Ministeri de Cultura i Ciència de la Baixa Saxònia, la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya i el prestigiós Premi Léonie Sonning, considerat el Premi Nobel de la Música.

Jordi Savall va actuar per primer cop al Festival de Torroella en l'edició de 1994 i hi tornà en les de 2001, 2002, 2013 i 2014

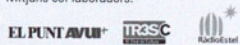
Organitza:

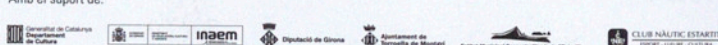
Mitjans oficials:

Mitjans col·laboradors:

Amb el suport de:

Mecenases:

Col·labora:

